

امیر کبیر
واصرالدین شاه
سید علی آل دود

سرشناسه: آل داود، سیدعلی، ۱۳۳۱.

عنوان و نام پدیدآور: امیرکبیر و ناصرالدین شاه.

مشخصات نشر: تهران: کتاب رایزن، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۶۳۰ ص: مصور.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۶۳۳-۰۰-۲

وضعیت فهرست نویسی: فبیای مختصر.

یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است.

یادداشت: کتاب حاضر ادغام دو کتاب تحت عنوان «نامه های امیرکبیر» و «اسناد و نامه های امیرکبیر» از تألیفات

سید علی آل داود می باشد.

یادداشت: کتابنامه

یادداشت: نمایه

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۷۹۶۲۵

www.ketab.ir

امیرکبیر و ناصرالدین شاه

اسناد و متون تاریخی ۱

نویسنده: سیدعلی آل داود

صفحه‌آرایی: واحد تولید انتشارات کتاب رایزن . چاپ اول: ۱۳۹۴ تهران

شمارگان: هزار نسخه . بها: پنجاه و نه هزار تومان

مدیر هنری: علیرضا احمدی (کانون تبلیغات رایزن)

نقش مهر پشت جلد: گل مریم، اثر مرجان نعمتی

لیتوگرافی: تراب زاده . چاپ متن و جلد: شادریگ . صحافی: معین

نشانی: نیاوران، کاشانک، مرکز دایرة المعارف بزرگ اسلامی، هلدینگ رایزن

تلفن: ۲۲۸۰۹۹۴۴ . دورنگار: ۲۲۸۰۹۹۲۶

پست الکترونیک: info@rayzanbooks.com

تارنما: www.rayzanbooks.com

MIX
Paper from
responsible sources
FSC®-C019863
www.fsc.com

همه حقوق مادی و معنوی این اثر، اعم از محتوای مطالب و طرح‌ها، به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان محفوظ است و هرگونه استفاده بازرگانی از این اثر، اعم از زیراکس، بازنویسی، ضبط و انتشار در فضای مجازی یا به هر صورت دیگر، بدون اجازه مکتوب ناشر، کلاً و جزئاً ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

«کتاب رایزن» به فردایی پایدار برای محیط زیست می‌اندیشد. کاغذهای استفاده‌شده در این کتاب دارای استاندارد بین‌المللی «شورای سرپرستی جنگل» است که با کد مخصوص در تارنمای این شورا در دسترس است.

نشر به معنای عام در قلمرو فرهنگی ایران سابقه‌ای بس دراز دارد. وجود بازارهای بزرگ و مهم «وراقان»، استنساخ انبوه آثار خرد و کلان، و تألیف مجموعه‌های گران‌بهای کتاب‌شناسی از قرون متقدم به این سوی از مهم‌ترین جلوه‌های نشر به شمار می‌رود. این سنت فرهنگ‌ساز و دانش‌پرور کهن، در قرون متأخر و ضمن تأسیس نخستین چاپخانه‌ها پس از اختراع دستگاه چاپ، تحولات فنون نشر همچنان دوام یافت و ایران امروزی یکی از معدود مراکز درجه اول نشر آثار مکتوب در جهان اسلام و آسیا تلقی می‌شود.

آنچه جریان نشر در ایران را اهمیتی کم‌مانند بخشیده است، آن است که از روزگار کهن بسیاری از کتب باستان‌ها، یعنی ناشران آثار مکتوب، در زمره اهل علم بوده‌اند و بعضی از آنها سپس‌تر به انشعاب دیگری تبدیل شده‌اند. به دوران معاصر نیز دسته‌ای از مهم‌ترین مراکز نشر در ایران را دانشمندان و محققان ممتاز بنیاد کردند یا راهبری معنوی آن را به دست گرفتند و با چاپ انتقادی و تیرتیر آثار مهم، پیشنهاد تحقیقات جدید به دانشمندان و انتشار آثار محققان آنها، و مخصوصاً ترجمه مهم‌ترین آثار مربوط به علم و فلسفه و ادبیات نو، موجب آشنایی و بلکه توغل ایرانیان در علم و اندیشه معاصر شدند.

کتاب رازین، که بنا بر مقتضیات اجتناب‌ناپذیر از رز، گسترش دانش و فرهنگ را مهم‌ترین وظیفه خود می‌شمارد، نیز، در امتداد حرکت رز فرهنگی «دایرةالمعارف بزرگ اسلامی»، همین مقصد را تعقیب می‌کند؛ یعنی علاوه بر چاپ و انتشار آثار محققان و مترجمان، که به تصویب شورای مشاوران می‌رسد، خود نیز عرصه‌ای بی‌تحت و تصنیف و تألیف در زمینه‌های مختلف تاریخ و فرهنگ و ادب ایران و اسلام، و ترجمه آثار معتبر و میدانی گسترده، مشتمل بر تحقیقات جدید در باب مکاتب و اندیشه‌های فلسفی و علوم سیاسی و جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی و تاریخ و ادبیات و بسیاری زمینه‌های دیگر - پس از عرض و تصویب در شورای مذکور - برای محققان و مترجمان برجسته می‌گشاید. به همین جهت، این انتشارات منتشره توسط کتاب رازین پهنه‌ای وسیع در زمینه‌های گوناگون علوم انسانی را دربر می‌گیرد و این کار است جریانی نو در زمینه چاپ و نشر در ایران ایجاد کند.

حسن موسوی بجنوردی

مدیر عامل

فهرست

۱۹	 دیباچه
۲۱	 امیرکبیر از نگاه قائم مقام
۲۳	 جلد اول: نامه های امیرکبیر به ناصرالدین شاه
۲۵	 پیشگفتار چاپ دوم
۲۷	 مقدمه چاپ اول
۵۳	 نگاه اجمالی به اسناد و نامه های امیرکبیر
۶۱	 نامه های امیرکبیر به ناصرالدین شاه
۱۶۹	 گزیده ای از نامه های امیرکبیر به دیگران
۱۶۹	 ۱ نامه امیرکبیر به حاج میرزا آقاسی
۱۷۰	 ۲ نامه امیرکبیر به حاج میرزا آقاسی در باب محقره
۱۷۲	 ۳ نامه امیرکبیر به حاج میرزا آقاسی
۱۷۴	 ۴ نامه امیرکبیر به حاج میرزا آقاسی
۱۷۴	 ۵ نامه امیرکبیر به حاج میرزا آقاسی
۱۷۷	 ۶ نوشته های امیرکبیر هنگامی که در ارزنة الروم بوده
۱۷۸	 ۷ نامه امیرکبیر به وزرای مختار روس و انگلیس
۱۸۰	 ۸ نامه امیرکبیر به ملک قاسم میرزا فرمانروای آذربایجان در باب مأموریت مشیرالدوله
۱۸۰	 ۹ نامه امیرکبیر به کنت دو سارتیژ وزیر مختار فرانسه در ایران
۱۸۰	 ۱۰ نامه امیرکبیر به کنت دو سارتیژ سفیر فرانسه در ایران

۱۸۲	نامه دیگر امیرکبیر به وزیرمختار فرانسه در ایران
۱۸۳	نامه امیرکبیر به محمدخان، مصلحت گذار ایران در اسلامبول
۱۸۵	پاسخ امیرکبیر به فرنٹ صاحب
۱۸۶	نامه امیرکبیر به میرزا جعفرخان مشیرالدوله
۱۸۷	نامه امیرکبیر در توصیه سفیر بخارا به مأموران بین راه
۱۸۷	نامه امیرکبیر به رشید پاشا صدراعظم عثمانی
۱۸۸	نامه امیرکبیر به وزرای مختار مقیم تهران
۱۹۰	نامه امیرکبیر به محمدخان، مصلحت گذار سن پترزبورغ
۱۹۱	نامه امیرکبیر به مسیو جان داود
۱۹۱	نامه امیرکبیر به سیو جان داود
۱۹۲	نامه امیرکبیر به وزرای مختار روس و انگلیس
۱۹۵	نامه امیرکبیر به حاج میرزا محمدخان کارپرداز ایران در هسترخان
۱۹۶	دستورالعمل امیرکبیر به موریث میرزا حسین خان سپهسالار
۱۹۸	پاسخ نامه امیرکبیر به وزرای ولتین متوسطین
۲۰۰	دستورالعمل امیرکبیر به ساقی خان هدایت در مأموریت خوارزم
۲۰۱	نامه امیرکبیر به میرزا حسین کارپرداز ایران در الروم
۲۰۲	نامه امیرکبیر به وزیرمختار روس
۲۰۳	نامه امیرکبیر به اینچلف، کنسول روسیه در تبریز
۲۰۴	نامه امیرکبیر به کننل شیل وزیرمختار انگلیس
۲۰۴	نامه امیرکبیر به سفیر کبیر عثمانی و وزرای مسکو روس و انگلیس
۲۰۵	نامه امیرکبیر به مسیو جان داود
۲۰۵	نامه امیرکبیر به مهدی خان
۲۰۶	یادداشت امیرکبیر درباره ورثه ملک الکتاب
۲۰۶	به جان داودخان در باب خرید کشتی نوشته
۲۰۷	به فضل الله خان میر پنج همدانی درباره کتاب «جامع التواریخ» رشید نوش
۲۰۷	به جان داودخان در باب استخدام استاد ماهوت باف نوشته
۲۰۸	بخشی از نامه امیرکبیر به دالگوروکی، سفیر روسیه در ایران
۲۰۹	نامه به نایب الحکومه یزد در سفارش مؤید موبدان
۲۰۹	بخشی از نامه امیرکبیر به تسارود، صدراعظم روسیه
۲۱۱	نامه به مهدیقلی میرزا، حاکم مازندران
۲۱۲	نامه دیگر امیرکبیر به مهدیقلی میرزا، حاکم مازندران
۲۱۲	نامه به سفیر روسیه
۲۱۴	نامه به صید محمدخان، سردار هرات
۲۱۶	نامه امیرکبیر به سفرای روسیه و انگلیس درباره یورش مردم ارزروم به سفارت ایران
۲۱۷	نامه امیرکبیر درباره پیشروی عثمانی در مرز آذربایجان
۲۱۹	توضیحات جلد اول

۲۱۹	اعتماد السلطنه، حاج علی خان فراش‌باشی
۲۲۰	تامسن، تیلور
۲۲۰	جان داود خان
۲۲۰	چراغ‌علی خان زنگنه
۲۲۱	حسام السلطنه، سلطان‌مراد میرزا
۲۲۲	درخانه
۲۲۲	سلیمان خان
۲۲۳	شیل، سرگرد سیر جوستین
۲۲۴	صدرالممالک اردبیلی
۲۲۴	صید محمد - ا. ظهیر الدوله
۲۲۴	عباس میر ملک آرا
۲۲۵	عزت الدوله
۲۲۷	فرانت، سرهنگ فرانسیس
۲۲۷	کتابچه املاک حاج میرزا آسی
۲۲۸	محمد حسن خان
۲۲۹	محمد خان، کاردار ایران در آستان‌آباد
۲۲۹	محمد علی خان شیرازی
۲۲۹	مشیر الدوله، میرزا جعفر خان
۲۳۰	معتبرالممالک، دوست‌علی خان نظام‌الدوله
۲۳۱	مؤتمن‌الملک، میرزا سعید خان انصاری
۲۳۲	مهد علیا
۲۳۳	میرزا فضل‌الله وزیرنظام
۲۳۳	نصرت‌الدوله، فیروز میرزا
۲۳۴	وزیرنظام، میرزا حسن خان
۲۳۵	مآخذ مقدمه و تعلیقات
۲۳۹	جلد دوم: اسناد و نامه‌های امیرکبیر
۲۴۱	پیشگفتار چاپ دوم
۲۴۳	مقدمه چاپ اول
۲۴۷	میرزا تقی خان امیرکبیر بر پایه اسناد
۲۸۵	بخش اول: نامه‌های امیرکبیر به ناصرالدین شاه
۲۸۵	چند نامه امیرکبیر از آلبوم شماره ۱۷۰ سازمان اسناد ملی ایران
۲۹۹	بخش دوم: چند نامه از ناصرالدین شاه به امیرکبیر
۳۰۲	نامه ناصرالدین شاه به عضدالملک در سفارش بازماندگان امیرکبیر
۳۰۳	نامه ناصرالدین شاه به امیرکبیر
۳۰۴	نامه ناصرالدین شاه به امیرکبیر در عزل او
۳۰۵	بخش سوم: نامه‌های امیرکبیر به دیگران در دوران صدارت

- ۳۰۵..... نامه امیرکبیر به ظفرالدوله
 ۳۰۶..... نامه امیرکبیر به کدخدایان انارک
 ۳۰۶..... نامه امیرکبیر به غراف سارتیژ سفیر فرانسه
 ۳۰۷..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روس
 ۳۰۸..... نامه امیرکبیر به عباس خان بیگلربیگی استراباد
 ۳۰۹..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روس و انگلیس
 ۳۱۱..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
 ۳۱۱..... نامه امیرکبیر به سهام الدوله کارگزار خوزستان و لرستان
 ۳۱۲..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
 ۳۱۳..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۱۴..... نامه امیرکبیر به جانشینی دولت بهیة روسیه [والی قفقاز]
 ۳۱۶..... نامه امیرکبیر به احمد خان
 ۳۱۸..... نامه امیرکبیر به همام ولد
 ۳۱۸..... نامه امیرکبیر به سلیمان خان سهام الدوله
 ۳۱۹..... نامه امیرکبیر به قرب صالح
 ۳۲۰..... نامه امیرکبیر به یارمحمد خان وزیر مختار
 ۳۲۰..... نامه امیرکبیر به یارمحمد خان وزیر مختار
 ۳۲۱..... نامه امیرکبیر به یارمحمد خان وزیر مختار
 ۳۲۲..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
 ۳۲۴..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۲۵..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۲۶..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار [انگلیس و روسیه]
 ۳۲۹..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار روس و انگلیس
 ۳۳۰..... نامه امیرکبیر به حمزه میرزا
 ۳۳۱..... فیروز میرزا، حکمران فارس
 ۳۳۱..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۳۲..... نامه امیرکبیر به شیل، وزیر مختار انگلیس
 ۳۳۲..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۳۳..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
 ۳۳۷..... نامه امیرکبیر به فیروز میرزا نصرت الدوله، والی فارس
 ۳۳۷..... نامه امیرکبیر به سهام الدوله
 ۳۳۸..... نامه امیرکبیر به خاتلر میرزا، والی خوزستان
 ۳۳۹..... نامه امیرکبیر به میرزا جعفر خان مشیرالدوله
 ۳۳۹..... نامه امیرکبیر به حشمت الدوله حمزه میرزا، حکمران آذربایجان
 ۳۴۰..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار دولتین روس و انگلیس
 ۳۴۱..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار دولت روسیه

- ۳۴۲..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
- ۳۴۲..... نامه امیرکبیر به ایلچی بزرگ دولت عثمانی
- ۳۴۳..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار روس و انگلیس
- ۳۴۴..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار دولتين متوسطين [روس و انگلیس]
- ۳۴۷..... نامه امیرکبیر به سامی افندی، ایلچی بزرگ دولت عثمانی
- ۳۴۹..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روسیه
- ۳۵۰..... نامه امیرکبیر به میرزا مصطفی خان، منشی وزارت خارجه
- ۳۵۰..... نامه امیرکبیر به ظهیرالدوله
- ۳۵۱..... پاسخ امیرکبیر به نامه یار محمد خان
- ۳۵۲..... نامه امیرکبیر به محمدولی خان، پیگیر یگی استرabad
- ۳۵۳..... نامه امیرکبیر به چراغعلی خان زنگنه [سراج الملک]
- ۳۵۳..... نامه امیرکبیر به غراف حاج
- ۳۵۴..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روس و انگلیس
- ۳۵۷..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار روس
- ۳۵۹..... نامه امیرکبیر به مسیو جان
- ۳۵۹..... نامه امیرکبیر به مسیو جان
- ۳۶۰..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
- ۳۶۱..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
- ۳۶۱..... نامه امیرکبیر به وزرای مختار [روس و انگلیس]
- ۳۶۴..... نامه امیرکبیر به مهدقلی میرزا، حاکم مازندران
- ۳۶۵..... فرمان امیرکبیر در اواخر دوره محمد شاه و دوره وزیر نظامی
- ۳۶۶..... نامه امیرکبیر به میرزا حسن خان، وزیر نظام آذربایجان
- ۳۶۷..... نامه امیرکبیر به علی ویردی بیگ، از رؤسای افواج آذربایجان
- ۳۶۷..... نامه امیرکبیر به میرزا حسن خان، وزیر نظام آذربایجان
- ۳۶۸..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار دولت اسپانیول مقیم اسلامبول
- ۳۶۹..... نامه امیرکبیر به محمدخان مصلحت گزار ایران در اسلامبول
- ۳۶۹..... نامه امیرکبیر به جنرال، قونسول روسیه در تبریز
- ۳۷۰..... نامه امیرکبیر به محمدولی خان، حاکم استرabad
- ۳۷۰..... نامه امیرکبیر به محمدتقی خان معمارباشی
- ۳۷۱..... نامه امیرکبیر به عباسقلی خان، حاکم کاشان
- ۳۷۱..... نامه امیرکبیر به وزیر مختار انگلیس
- ۳۷۵..... بخش چهارم: اسناد و نوشته های گوناگون درباره امیرکبیر
- ۳۷۵..... فرمان محمد شاه خطاب به میرزا تقی خان امیرکبیر درخصوص شرکت در کنفرانس ارزنة الروم
- ۳۷۶..... فرمان دیگر محمد شاه به میرزا تقی خان امیرکبیر
- ۳۷۶..... فرمان دیگر محمد شاه به امیرکبیر درخصوص مذاکرات ارزنة الروم
- ۳۷۸..... مذاکرات امیرکبیر در ارزنة الروم

- ۳۸۳ نامه حاجی میرزا آقاسی به امیر
- ۳۸۳ نامه حاجی میرزا آقاسی به معتمدالممالک
- ۳۸۳ نامه دیگر درباره امیرکبیر
- ۳۸۳ نامه مهد علیا به ناصرالدین شاه درباره عزت الدوله و ازدواج او با امیرکبیر
- ۳۸۴ نامه ناصرالدین شاه در این باره به امیرکبیر
- ۳۸۴ نامه شاه به مهد علیا
- ۳۸۴ قبالة ازدواج امیرکبیر و عزت الدوله
- ۳۸۶ نامه به امیرکبیر درباره فتنه حسن خان سالار
- ۳۸۷ نامه امیرکبیر در باب قضایای سالار و محاصره مشهد
- ۳۸۸ قرار منع ممنوعیت ورود کنیز و برده به ایران [در عهد امیرکبیر]
- ۳۹۰ نامه به امیرکبیر درباره تولد معین الدین میرزا فرزند ناصرالدین شاه
- ۳۹۰ گزارش به ناصرالدین شاه و دستور وی به امیر
- ۳۹۱ نامه ای از اساعیل گارر که در روسیه می زیسته و به ایران بازگشته است
- ۳۹۲ متن نامه مادر امیرکبیر به امیرکبیر
- ۳۹۲ [دستور العمل ناصرالدین شاه به امیرکبیر] تبعید امیرکبیر
- ۳۹۳ بخشی از نامه میرزا آقاخان نوری به سردیوان خانه درباره امیرکبیر
- ۳۹۴ نامه میرزا آقاخان نوری به سردیوان خانه در باب امیرکبیر
- ۳۹۴ نامه میرزا آقاخان به میرزا شفیع خان درباره امیرکبیر
- ۳۹۵ نامه ناصرالدین شاه به سهراب خان
- ۳۹۵ نامه میرزا احمد خان ساعدالملک فرزند امیرکبیر به حقوق و خدمات پدرش به یکی از رجال
- ۳۹۶ پاسخ نامه ساعدالملک
- ۳۹۶ گزارشی درباره دکانین بازار میرزا تقی خان امیرکبیر پس از مرگ او
- ۳۹۷ خواستگاری میرزا احمد خان ساعدالملک فرزند امیرکبیر
- ۳۹۸ یادگار هم سفری با امیرکبیر در سفر اصفهان
- ۳۹۹ نامه انتقادی درباره میرزا آقاخان نوری به ناصرالدین شاه
- ۳۹۹ اقرارنامه میرزا آقاخان نوری پس از برکناری امیرکبیر از صدارت و قبل از مرگ او
- ۴۰۰ نامه حاجی میرزا آقاسی به امیرکبیر
- ۴۰۱ نامه غراف سرتیژ وزیرمختار فرانسه به امیرکبیر
- ۴۰۲ نامه وزیر مخصوص دولت فرانسه به اتابک اعظم امیرکبیر
- ۴۰۳ نامه وزیرمختار روسیه به امیرکبیر
- ۴۰۴ نامه وزیرمختار روس به امیرکبیر
- ۴۰۴ نامه وزیرمختار روس به امیرکبیر
- ۴۰۵ نامه وزیرمختار روسیه به امیرکبیر
- ۴۰۶ نامه وزیرمختار روسیه به امیرکبیر
- ۴۰۷ نامه وزیرمختار روسیه به امیرکبیر
- ۴۰۸ نامه وزیرمختار روس به امیرکبیر

۴۰۸	نامه وزیر مختار روسیه به امیرکبیر
۴۰۹	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۰	نامه وزرای مختار روس و انگلیس به امیرکبیر
۴۱۱	نامه وزرای مختار روس و انگلیس به امیرکبیر
۴۱۲	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۲	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۲	نامه وزیر مختار روس به امیرکبیر
۴۱۳	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۴	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۵	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۶	نامه وزیر مختار روسیه به امیرکبیر
۴۱۷	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۱۸	نامه وزیر مختار روسیه به امیرکبیر
۴۱۸	نامه وزرای مختار روس و انگلیس به امیرکبیر
۴۱۹	نامه وزیر مختار روسیه به امیرکبیر
۴۲۰	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۲۰	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۲۱	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۲۱	نامه وزیر مختار انگلیس به امیرکبیر
۴۲۲	عهدنامه ارزنة الروم بین ایران و عثمانی در دورانی که امیرکبیر در آن کشور
۴۲۵	نامه ای به امیرکبیر درباره درخواست موقوف کردن مکتبه در ایران
۴۲۹	مآخذ
۴۲۹	جلد سوم: نوادر الامیر و داستان های تاریخی درباره امیرکبیر
۴۳۳	مقدمه
۴۴۳	نوادر الامیر
۴۴۳	بخش اول
۴۴۵	بخش دوم: احکام و تدابیر امیرنظام در مسافرت شاهنشاه ایران به طهران
۴۵۲	بخش سوم: موجبات ترقی امیرنظام و نیکی نیت او در حق خانواده سلطنت
۴۵۴	بخش چهارم: حدسیات امیرنظام و روانه کردن مرحوم حاجی میرزا آقاسی به عتبات عالیات
۴۵۷	بخش پنجم: تعدیل جمع و خرج
۴۶۴	بخش ششم: دادخواهی امیرنظام به واسطه جواسیس مخفی
۴۷۱	بخش هفتم: تدابیر امیرنظام در کشف امور معضله
۴۸۱	بخش هشتم: حکایات مربوط به ترویج امیرنظام امتعه داخله را و ممانعت از بعضی امتعه خارجه
۴۹۱	بخش نهم: حکایات راجعه به محاکمات شرعیه مربوط به امیرنظام
۴۹۷	بخش دهم: دادخواهی و اخذ حقوق مظلومین
۵۰۷	بخش یازدهم: کیفیت سلوک امیرنظام با مأمورین و حکام

۵۳۱	بخش دوازدهم: حکایات مربوطه به سلوک امیرنظام با دول خارجه
۵۳۱	داستان‌های تاریخی دربارهٔ امیرکبیر
۵۳۱	سماورسازی در ایران
۵۳۳	قائنی و امیرکبیر
۵۳۴	ترس از شراب‌خواری
۵۳۴	حکم غیر قابل نسخ
۵۳۵	حکم وحشت‌انگیز
۵۳۵	اسب بی صاحب
۵۳۶	مال بازیافته
۵۳۷	پوشش حل قام
۵۳۷	ضرب‌الآن برای کشف مال
۵۳۸	انعام حل حرفت
۵۳۸	قلیان ایرانی
۵۳۹	شال امیری
۵۳۹	امیر و تاجر خانی
۵۴۰	شال امیری (روایت دیگر)
۵۴۰	سؤال از امیر کابل
۵۴۱	عروس قفقاز
۵۴۲	قلیان سفالی
۵۴۲	رسم سفیر روس
۵۴۳	سرایدهٔ شاه در کنار جیحون
۵۴۳	بیرق ایران
۵۴۴	منع شراب‌خواری
۵۴۴	قمه‌بندی اشرار
۵۴۵	فایدهٔ دادگری
۵۴۶	جریمهٔ نبخشودنی
۵۴۶	دادگری با مردم
۵۴۷	آرزوی بر باد رفته
۵۴۸	اسب‌سوار آلوده
۵۴۸	رقّاس هنرمند
۵۴۹	شاه سبک‌رفتار
۵۴۹	غرامت کشاورز
۵۵۰	امیر و غلمای دیندار
۵۵۰	شکست پست
۵۵۱	قاضی فرصت‌طلب
۵۵۲	درس آموزی در دوران کودکی

۵۵۲	عزت الدوله پس از قتل امیر
۵۵۳	جزای لوطی ها
۵۵۳	معلم بیگانه
۵۵۴	استتکاف از حمایت بیگانه
۵۵۴	ای متکی به تکیه میراثا بکی
۵۵۵	قانون گذاری ایرانیان
۵۵۵	پشیمانی از قتل امیر
۵۵۵	تأثر چهل ساله ناصرالدین شاه از مرگ امیر
۵۵۶	حکایت سفیر روس و کشک و بادنجان
۵۵۷	پیش بینی ایرکبه سرنوشت خود را
۵۵۹	ضمانت: رهیات ایران در دوره ناصرالدین شاه
۵۷۱	اسناد و تهریر
۶۱۳	نمایه

دیاچه

«امیرکبیر و ناصرالدین شاه» حاصل تجمیع دو پیشین نگارنده درباره میرزا تقی خان امیرکبیر است. اولین کتاب به نام نامه‌های امیرکبیر همراه با رساله نوادر الامیر در سال ۱۳۷۰ تدوین شد و یک سال بعد، در پاییز ۱۳۷۱، به همت نشر تاریخ ایران انتشار یافت. از استقبال خوبی برخوردار گردید و در سال ۱۳۸۴ تجدید چاپ شد. اثر مذکور حاوی نامه‌های امیرکبیر به ناصرالدین شاه است و بیشتر آن‌ها در دو مجموعه متفاوت در کتابخانه مجلس نگهداری می‌شود که یکی شتمنجل بر ۹۴ نامه (تحت شماره جدید ۱۱۷۵۰) و دیگری حاوی ۹۱ نامه (شماره جدید ۱۱۷۵۱) و تعداد یک در مجموعه‌های مختلف و پراکنده آن کتابخانه موجود است و هنوز یکجا صحافی نشده است. همچنین بخشی از مکاتبات سیاسی امیرکبیر در عصر صدارت و سفارت او در عثمانی و نیز رساله معروف به «نوادر الامیر» از شیخ المشایخ امیرمعزی هم به انتهای آن کتاب افزوده شد.

کتاب دوم موسوم به اسناد و نامه‌های امیرکبیر و آن حاوی نوشته‌ها و نامه‌ها و اسناد سازمان اسناد ملی ایران است که در گنجینه سازمان اسناد ملی ایران محفوظ است و نگارنده حدود دو دهه پیش با جست‌وجوی چند ماهه در مخزن آن سازمان این مجموعه را استخراج و گردآوری کرد و به ضمیمه داستان‌ها و حکایات مربوط به امیر، که آنها را از کتب تاریخی و ادبی عصر قاجار برگرفته بود، در مجلدی مستقل در سال ۱۳۷۹ توسط سازمان اسناد ملی ایران انتشار داد. این جلد نیز با استقبال خوب محققان و پژوهشگران مواجه شد و در سال ۱۳۹۰ تجدید چاپ گردید.

بر اساس پژوهش‌ها و جست‌وجوهای متوالی نگارنده هنوز هم در آرشیوها و مخازن سازمان‌های مختلف، به ویژه در کاخ گلستان و وزارت امور خارجه اسناد متعدد و پراکنده‌ای از امیرکبیر در دست

است که با وجود کوشش‌های فراوان دسترسی به آنها برای نگارنده میسر و مقدور نشده است. بدیهی است در آینده اگر چنین مجال‌ها و توفیقاتی به دست آید آن اسناد نیز گردآوری شده و بر مجموعه «امیرکبیرشناسی» افزوده خواهد شد.

نکته دیگر آنکه دوست گرامی آقای سیدعلی موجانی به هنگام مأموریت در کشور ترکیه اوراق و اسنادی به زبان ترکی را در آرشیو آن کشور یافته و تحفه آورده است. امید است این اسناد هم ترجمه و به جلد بعدی افزوده شود.

چون انتشارات «کتاب رایزن» در شروع فعالیت خود پیشنهاد تجدید چاپ این اثرها را داشت، نگارنده دو مجلد مذکور را در هم آمیخت و ترتیب و فصل‌بندی آنها را تغییر داد و اثر مذکور را به شرح زیر به سه جلد منقسم ساخت:

۱. جلد این: نامه‌های امیرکبیر به ناصرالدین شاه مشتمل بر دو بخش: الف) نامه‌های امیر به شاه، حاوی ۳۱۷ نامه که روزانه به شاه نوشته شده است؛ ب) گزیده‌ای از نامه‌های امیرکبیر به دیگران شامل ۴۵ مکتوب و نامه سیاسی امیر. در انتهای این جلد، توضیحاتی درباره برخی اعلام و شخصیت‌های سیاسی و عناوین گوناگون داده شده است.

۲. جلد دوم: اسناد و نامه‌هایی از امیرکبیر مشتمل بر پنج بخش: الف) میرزا تقی خان امیرکبیر بر پایه اسناد، که فصلی است در بررسی این موضوع به قلم نگارنده؛ ب) نامه‌های امیرکبیر به ناصرالدین شاه، شامل ۲۸ نامه جدید که در سازمان اسناد ملی ایران به دست آمده است؛ ج) پانزده نامه از ناصرالدین شاه به امیرکبیر؛ د) نامه‌های امیرکبیر به دیگران در دوره «ارت، حاوی ۶۷ نامه و مکتوب سیاسی؛ هـ) اسناد و نوشته‌های گوناگون درباره امیرکبیر مشتمل بر ۶۱ نوشته.

۳. جلد سوم: «نواد الامیر» و داستان‌های تاریخی درباره امیرکبیر. این مجلد نیز حاوی دو قسمت است: «نواد الامیر» را شیخ المشایخ امیرمعزی گردآورده و داستان‌های تاریخی را نگارنده با جست‌وجو در متون ادبی و تاریخی دوره قاجار استخراج کرده و به پایان این جلد افزوده است. برخی داستان‌ها و حکایات مربوط به امیرکبیر در این دو بخش تکراری اما طرز نگارش آنها متفاوت است، از این رو نگارنده سزاوار دانست که همه روایت‌های گوناگون را ولو آنکه تکرار باشند، در این اثر بیاورد تا مآخذ تحقیقات راجع به امیرکبیر از هر نظر کامل و بی نقص بوده و بتوان با مقایسه این روایت‌ها نوع نگاه مورخان و نویسندگان هر عهد را از همدیگر تفکیک کرد و بازشناخت.

نگارنده امیدوار است در آینده با دسترسی به منابع دیگر و مخازن سازمان‌ها و مراکزی چون کاخ گلستان و وزارت امور خارجه مجموعه اسناد در خصوص امیرکبیرشناسی را تکمیل کرده و آنها را در اختیار مورخان و صاحب‌نظران قرار دهد.

تهران - ۲۰ خرداد ۱۳۹۴

سیدعلی آل داود

امیر کبیر از نگاه قائم مقام

بخشی از نامه‌ای که میرزا ابوالقاسم قائم مقام فرامانی به برادرزاده‌اش میرزا اسحاق خان نگاشته است: «فرزندى اسحاق، دیروز از کربلائی سی کاغذ رسیده، موجب حیرت حاضران گردید. همه تحسین کردند و آفرین‌ها گفتند... یکی از آن سر بیرون آورد و تحسینات او را به شأن شما وارد کرد، که در واقع ریشخند به من بود، گفته:

"درخت گردکان به این بزرگی درخت خیره الله اکبر

نوکر این طور چیز بنویسد، آقا جای خود دارد." من چون از تو ترسم، بودم، آن تمجید ریشخندی را تصدیق نمودم. لیکن جهالت محمد روحم را آزرده می‌دارد. بار حق تعالی من به کربلائی قربان حسد بردم و بر پسرش می‌ترسم... باری، از محمدعلی مایوسم. تا اگر مرا میدانی دستی از آستین بیرون آر و قلم کربلائی بچه را از میان بردار. خلاصه، این پسر خیلی تامل دارد و قوانین بزرگ به روزگار می‌گذارد. باش تا صبح دولتش بدمد.

و السلام... قائم مقام».

یک سخن دیگر قائم مقام خطاب به فرزندانش:

«همه زیر دست این تقی خواهید شد».

مخیرالسلطنه هدایت، خاطرات و خطرات، صفحه ۵۵